

*History of Philosophy
История на философията*

ЕКЗИСТЕНЦИАЛНАТА ФИЛОСОФИЯ НА ЕМАНУЕЛ МУНИЕ (110 години от рождението на философа)

Деян Пенчев

Българска академия на науките

Резюме. Философията на Емануел Муние, като част от течението на персонализма, включва в себе си основните положения на екзистенциализма, разгледани в книгата му „*Увод в екзистенциализма*“. Муние разделя екзистенциалната философия на две – християнска и атеистична, като убедено застава на страната на първата. В настоящия текст ще разгледаме темите за човешкия субект като реален участник в съществуването, тайната на битието и отношението аз и ти, които залягат в центъра на екзистенциалните разбирания на Муние.

Keywords: existentialism, existence, human being, me and you, secret.

I. Емануел Муние (Emmanuel Mounier) е роден на 1 май 1905 г. във Франция. През същата година са родени Жан-Пол Сартр и Реймонд Арон. Муние е основоположник и главен представител на френския клон на течението *персонализъм* в XX в., което застъпва висшите духовни ценности у човека, когото нарича личност и го проектира на социалната сцена като нравственоангажиран и общественноактивен субект.

Философията на Муние е силно повлияна от тази на Шарл Пегу, Анри Бергсон и Габриел Марсел, а самият той е приятел с Жак Маритен и Николай Бердяев, с които се събират на общи философски вечеринки. През 1932 г. Муние напуска поста си на професор по философия в Лион и основава списание „*Esprit*“, съществуващо и до днес. То събира под крилото си различни интелектуалци с католическа и социална насоченост, като не се занимавало толкова с чисто религиозни или философски проблеми, колкото с наболели важни въпроси от съвременното, социалните му аспекти и политиката. Макар и лявоориентирана, философията на списанието, водена от Муние, била едновременно критична и към капитализма, и към комунизма, и към фашизма. Може да се каже, че Муние е искал да обедини в едно идеологията на Маркс, Прудония анархизъм и християнския католицизъм, като главна изходна точ-

ка е личността, която трябва да развива паралелно вътрешния си духовен живот и външния обществен порядък.

На 22 март 1950 г. Муние умира от сърдечен удар. Най-важните му съчинения са: „Манифест на един персоналист“ (1937), „Увод в екзистенциализма“ (1947), „Персонализмът“ (1949), „Не се страхувай. Студии по персоналистична социология“ (1951, посм.) и др.

В своята персоналистична философия той включва цялостно модерния по негово време *екзистенциализъм*, с чиито идеи той самият е закърмен в своето развитие като мислител. Понятието за екзистенция е основополагащо за цялата парадигма на европейската философия от първата половина на XX в. и се съотнася към човешкото съществуване в живота, неотменимо свързано с онтологическия му статус като живо, реално същество. В настоящото кратко изложение ще разгледаме как екзистенциалната философия присъства в ми-рогледа на Муние.

II. Най-голямо внимание на екзистенциалната философия Муние обръща в книгата си „Увод в екзистенциализма“, издадена през 1947 г. В нея той се опитва да съпостави атеистичния с християнския екзистенциализъм, без да се впуска в излишна хронологическа последователност от гледна точка на генеалогията на екзистенциализма. Той обаче не пропуска да разгледа и това, като за целта изгражда едно схематично *екзистенциално дърво*, с чиято помощ се опитва да разгледа израстването на екзистенциалната философия от нейните корени до плодовете ѝ в средата на XX в. Най-първите начала той вижда в умонастроенията на философи като Сократ и Августин, докато дънерът е отреден за Паскал, Мен дьо Биран и Киркегор. За Паскал Муние казва, че е „*очертал всички пътища и е засегнал почти всички теми*“ (Муние, 1993: 11) в екзистенциалната тематика, но въпреки това приема, че действителният баща на школата е Сьорен Киркегор. По-нататък дървото се разливта в няколко основни клона, като най-кардинално те могат да се разделят на християнски и атеистичен, минаващи през феноменологията. Християнският екзистенциализъм има за стожери тръгващите от Паскал и Киркегор Габриел Марсел, Карл Ясперс, Шарл Пеги, Пол Клодел и Морис Блондел. Там могат да се причислят според Муние и руските философи Владимир Соловьев, Николай Бердяев и Лев Шестов.

Атеистичният екзистенциализъм намира своя първообраз у Ницше и се развива чрез творчеството на Хайдегер и Сартр. Муние отбелязва, че е измамно впечатлението, че екзистенциализмът главно се свързва с имената от втория, атеистичния, клон и казва, че – напротив – първата екзистенциална традиция по нищо не отстъпва на втората, и нещо повече – той свързва директно екзистенциализма с християнството, като запитва не е ли екзистенциализмът „*просто друг начин да се изговори християнството*“ (пак там и до

края, с. 11) и не биха ли застъпили точно това Паскал и Киркегор, ако можеха да отговорят на този въпрос.

Муние не споменава никъде Албер Камю в своето дърво на екзистенциализма; само в една бележка под линия е отбелязан романът му „Чужденецът“. Франц Кафка също се споменава под линия, като експлицитно се критикува неговото творчество, като оставящо ни изоставени, без опора и с една илюзорна надежда за съществуване. Можем да се предположи, съдейки по самите думи на Муние, че той съвсем не се наема със задачата да класифицира тези двама автори и да ги определя като екзистенциални философи.

Муние е склонен да се съгласи, че екзистенциализмът, като интенция на мисленето, се припознава в цялата традиция на философията и се отъждествява с нея, защото с какво се занимава философията през вековете, ако не точно със съществуването и съществуващите неща? Нали точно екзистенцията е водещото понятие във всяка иманентна философска структура! В цялата си книга Муние съпоставя вижданията на двата клона и се опитва максимално да изведе положителни позиции измежду често несъгласуваните концепции на философите. Забелязва се как убедително критикува Хайдегер и най-вече Сартр, като ги упреква в „опростяване“ (с. 124) „немотивираност“ (с. 125, 130), „прибързаност“ (с. 125) и „илюзорност“ (с. 130).

На първо място, Муние разграничава екзистенциалната философия от останалата, като по този начин се открояват и различията в схващането за екзистенция у различните школи и представители. За него най-вече рационализмът на философията е тази изхитрила се понятийност, която констатира един свят без човека вътре в него. Философията сякаш е забравила съществуващия дух на човека, сякаш го е конструирала като обект, и то под маската на субектност. Философията се е опитала да систематизира света, като най-главният виновник за това е Хегел. Сякаш зад гърба на самия човек философите се опитали да изградят неговия свят, да го категоризират в ограничаващата си рамка и да го изпразнят от принадлежащото му битие.

Паскал е признат за един от първите, които прозират цялата нарастваща катастрофална рационализация на културата, на философския модел на познание на света, който изключва екзистенциалната същност на човека, макар той да не използва това съвременно за XX век понятие. За него, както гласи фрагмент 218 от „Мисли“, е по-важно дали душата е безсмъртна, или не, отколкото вярна ли е Коперниковата теория за хелиоцентризма. Паскал и Киркегор са тези, които най-загрижено и смело се противопоставят на експеримента по систематизирането на света. Човешкото съществуване, казва Муние (с. 21), не може да е предмет на система. И именно човешкото съществуване, като предмет на човешката субективност, не може да превърне тази философия в систематична; това я различава от останалата философия.

Това е първото определение, първото качество, което трябва да се припише на екзистенциалността. От тук следва, че всяко екзистенциално мислене няма да влиза в параметрите на едно рационализирано, схематично мислене и като такова то няма да има претенция за общовалидност. То няма да бъде *gnosis* – нито свещено познание за нещо трансцендентно, нито за нещо иманентно в своята същност. То ще бъде едно лично познание, което се опитва да улови не дълбочината и структурата на самото битие, а тези на съществуването, на наличното съществуващо. Така истината, в крайна сметка, е истина за всеки отделен човек, а не една общоизвестна и догматична представа за истина. Истината за съществуването е истина, продуцирана различно от всеки човек. Затова и инертността на това съществуване е немислима. Муние тук отрича логосния характер на света на Парменид, Спиноза и Валери – техният свят потъва в небитието, това за него е един свят-илузия, сън.

III. Така Муние определя първата стъпка на философията, на философстването. Тя съвсем не е познавателна или умозрителна. Тук призивът на Сократ „*Познай себе си*“ се разглежда не толкова като трансубективна парадигма, чиято роля ще се появи по-късно в общия план на екзистенциалното осмисляне на човешката поставеност в битието, а като необходимата опозиция на йонийските философи, оплели се в една твърде многостранна космогоничност. Първата стъпка на философствания е осъзнаването, че той е съществуващ. Тази рефлексия трябва да запълни първия миг от неговото мислене за себе си. Първият призив на философията за Муние е: „*Човече, събуди се!*“ (с. 20). Себесъзнанието е първото и необходимо условие, което превръща екзистенциалната философия в основна философия на целия човешки живот, на целия човек сам по себе си, както и обуславя едно решаващо себerefлектирано отношение именно на този човек. Това съществуване, както показват и Муние, и Киркегор, е вътрешността на човека, неговата субективност. Това саморазглеждане на човека, като притежаващ своята лична екзистенция цялостно за себе си, го прави изначално самия себе си, дава му статута на азовост.

IV. Друг момент на екзистенциалното мислене е темата за *тайната*, *шифъра*, за които говорят и Марсел, и Карл Ясперс. Особена грижа на екзистенциалното мислене е да открива в привидно рационалния порядък на проблемите техните тайни, тяхното специфично местообиталище, където стои тайнствеността на същността им. Всеки един проблемен ракурс на съществуването трябва да се превърне в зашифрован код за опитващия да го с-хване и асимилира в собствената си екзистенция и емпиричност субект, а не да го крайности и затвори в своята импулсивна мисловност за него, защото, казва Муние, „*експлоатацията на една мисъл, дори и на най-дълбоката, винаги се опитва да обсеби и деградира мисълта*“ (с. 26).

Така проблемът трябва да бъде превърнат в тайна, с чието разгадаване да бъде ангажирано екзистенциалното съществуване на личността. Само тук тя може да извърши скок в своето проявление. Тук е истинското обръщане, тази *metanoia* за човека. Тук е многоликостта и неуловимостта на битието, тук е голямата мистерия на всяка екзистенция, където парадоксът на всеки метадискурсивен аспект намира своята трансценденция в свободата на откровението. Битието ни говори. „Всяка екзистенциална философия е в същността си диалектична. [...] Метафизическото късо съединение, логическото свръхнапрежение, изненадата, неочакваното сближаващо съпоставяне, са нейните обичайни мотиви“, казва Муние (с. 36).

V. Но освен този диалог между човека и екзистенцията съществува и връзката на човека с неговите себеподобни. Коекзистиращите индивидуалности пресрещат екзистенциите си във фронталността на вакханално разголената си зрителност към другия. Той е „*този-който-ме-гледа*“ (с. 85). Погледът на другия улавя моето битие и го абсорбира в не-свобода. Но тази предизвикана не-свобода, в която съм положен чрез взряността на другия в мен, не ме обездвижва, както смята Сартр, а напротив, казва Муние, тя ме смущава, тя ме притеснява с пронизаността си, тя ме потриси с мълчаливата тежест на проникновеността си и така тя ме прави деен, тя ме отрезвява.

Мнението на другите, техните действия спрямо нас, ни дават една по-добра преценка за самите нас. Затова и „*злословието почти винаги има повече право от интроспекцията*“ (с. 94). Условието за това обаче е нашата разположеност към присъствието на другия, нашата обща подялба на личната ни свобода. Така всеки един може всъщност да съдейства за свободата на другия, като по този начин запазва и собствената си, която се явява не граница на аза, а негов извор, казва Муние (с. 96). „*В ти ние откриваме себе си и се извисяваме: то възниква в сърцето едновременно и на иманенцията, и на трансценденцията*“ (с. 96).

Тук е и особената отнесеност на Муние към другия като към *този, който трябва да обичам*. В друга своя книга от 1949 г. – „*Персонализъмът*“, той ще изкаже знаменитата си максима: „*Да обичаш, значи да бъдеш*“ (*Amo ergo Sum*) (с. 7).

VI. Като разглежда съвременния си екзистенциализъм и като търси пълнотата и истинността му в забравените пътища на изначалния смисъл на понятието за екзистенция, Емануел Муние не просто иска да обзоре философската концепция за съществуването като кардинална за самата философия и като този сърдечен пулс на човешкото пребиваване между раждането и смъртта, където смъртта се явява само една заплаха за емпиричната екзистенция, но не и за трансцендиращата екзистенция, а и да даде на последната един нов тласък, какъвто тя може и трябва да добие, а именно в създадения от него

персонализъм, където личността не само схваща себе си като пълнота на екзистенцията, но и като абсолютен идентичност. Бъдещето на екзистенциализма според него не е да стои пред отворените двери на едно небитие, самозалъгвайки се в нищетата на този свят, но да обнови „лика и духа“ (с. 141) на западния рационализъм, като не загуби своята разумност в оценените си доводи и като поощрява собствената си истинност, развенчавайки новите митове за песимизъм и нихилизъм, продиктувани от някои нейни представители, самоутвърждавайки се всъщност извън истинността на екзистенцията.

ЛИТЕРАТУРА

Муние, Е. (1993). *Увод в екзистенциализма*. София: ИК „Славика“.
Паскал, Б. (2001). *Мисли*. София: ИК „ЛИК“.

REFERENCES

Munie, E. (1993). *Uvod v ekzistentsializma*. Sofiya: IK “Slavika”.
Paskal, B. (2001). *Misli*. Sofiya: IK “LIK”.

EXISTENTIAL PHILOSOPHY OF EMMANUEL MOUNIER

Abstract. The philosophy of Emmanuel Mounier, as part of the stream of personalism, incorporates the basics of existentialism, discussed in his book “*Existentialist Philosophies: An Introduction*”. Mounier divides the existential philosophy into two – Christian and atheist, and agrees with the first. In this text we will examine the topics of human subject as a real participant in existence, the secret into being and relationship you and I, which have become the center of existential understandings of Mounier.

✉ **Mr. Deyan Penchev, PhD Student**

Institute for the Study of Societies and Knowledge
Bulgarian Academy of Sciences
13A, Moskovska Str.
1000 Sofia, Bulgaria
E-mail: deyan_penchev@abv.bg